

หนังสือปริทัศน์

Book Review

Essential Trade: Vietnamese Women in a Changing Marketplace (2014)

Author : Ann Marie Leshkovich

ผู้ปริทัศน์ : ไพบุณย์ เฮงสุวรรณ

Reviewer: Paiboon Hengsuwan

หนังสือเรื่อง การค้าเชิงสารัตถะ: ผู้หญิงเวียดนามในพื้นที่ตลาดที่กำลังเปลี่ยนแปลงเล่มนี้เป็นผลงานจากการศึกษาวิจัยของ Ann Marie Leshkovich ศาสตราจารย์ทางด้านมานุษยวิทยาท่านหนึ่ง ที่ทำงานเกาะติดพื้นที่ยาวนานกว่า 20 ปี ในการศึกษาที่ใช้เวลาทำงานภาคสนาม 2 ปี ผู้เขียนใช้มโนทัศน์หลักคือสารัตถะนิยมเชิงเพศภาวะ หรือที่เรียกว่า Gender Essentialism (น. 6, 49) เพื่อทำความเข้าใจผู้คน รวมทั้งสตรีเวียดนาม และการเปลี่ยนแปลงของสังคมเวียดนามร่วมสมัย ซึ่งผู้เขียนเรียกว่า “สังคมนิยมแบบตลาด” (Market Socialism) ผ่านกิจกรรมการค้าในตลาด Bén Thành ในเมืองโฮจิมินต์ ผู้เขียนใช้แนวการศึกษาแบบชาติพันธุ์พันธุศาสตร์ ในการรวบรวมข้อมูลภาคสนามและร้อยเรียงงานเขียนจนกระทั่งนำเสนอเป็นข้อค้นพบหรือ Thesis ที่น่าสนใจมากต่อวงวิชาการ ทั้งด้านสตรีศึกษาและมานุษยวิทยา

ผู้เขียนเริ่มต้นในบทนำเกี่ยวกับสารัตถะการค้าภายใต้สังคมนิยมตลาด โดยนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับข้อถกเถียงเชิงทฤษฎีแนวสตรีนิยมที่สำคัญเอาไว้ ซึ่งผู้เขียนได้พัฒนาต่อยอดขึ้นมาเป็นข้อถกเถียงเฉพาะของตนเองเพิ่มเติม เริ่มต้นจากการโต้แย้งนักวิชาการเพศภาวะและมานุษยวิทยาวัฒนธรรม ซึ่งมีแนวโน้มว่าจะเป็นการประกอบสร้าง (นักคิดสายหลัง-โครงสร้างนิยม) เพราะเสนอว่ามนุษย์อัตบุคคล (Subjects) ไม่ได้ดำรงอยู่ก่อนการก่อรูปผ่านภาษา วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งทั้ง Michel Foucault และ Judith Butler มีข้อถกเถียงว่าความคิดที่ปัจเจกบุคคลมีต่อเพศสรีระก่อนสังคมหรือเพศภาวะ ในตัวมันเองคือความคิดทางวัฒนธรรมที่ถูกจัดรูปผ่านความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เฉพาะเจาะจงทางประวัติศาสตร์ โดย Foucault ยืนยันว่าทุกเพศวิถีตามรูปแบบที่ถูกมองว่าปกติหรือรูปแบบอื่น ๆ นั้นเป็นผลกระทบของกฎเชิงวาทกรรม แต่กลุ่มคนรักเพศเดียวกันในศตวรรษที่ 19 เป็นกลุ่มไม่มีอัตลักษณ์ ส่วน Butler มองว่ากลุ่มคนรักเพศเดียวกันเป็นผลผลิตของ

วาทกรรมของเพศสรีระ ดังนั้นโดยนิยามจึงไม่สามารถเป็นพวกไม่มีอัตลักษณ์ได้ ซึ่งอัตตา (Self) อยู่ในความสัมพันธ์เชิงอำนาจเสมอ เพราะว่าคนหนึ่งคนใดกลายเป็นอัตตาอย่างไร “ปัญหาอุปสรรคทางเพศภาวะ” ก็คือตำแหน่งแห่งที่ที่อัตตบุคคล เช่น ทอม ดี้ แม้ว่าจะถูกผลิตขึ้นภายใต้วาทกรรมทางกฎหมายของเพศสรีระ แต่อาจจะถูกทำให้อยู่ในสภาวะการณ์ที่รบกวน บรรทัดฐานทางเพศสรีระ-เพศภาวะ

ต่อจากนั้นผู้เขียนหยิบยกงานของนักวิชาการสายสตรีนิยมโลกที่สาม โดยเฉพาะ Gayatri Spivak มาโต้แย้งว่า เพศสรีระไม่ใช่ไม่มีแก่นสาร แต่ผู้หญิงสามารถใช้ความคิดแบบสารัตถะในเชิงยุทธศาสตร์ สร้างอำนาจการต่อรองทั้งในตลาดและครอบครัวไปพร้อม ๆ กัน ผู้เขียนเปิดเรื่องด้วยคำกล่าวของแม่ค้าขายเสื้อผ้าที่พูดเกี่ยวกับสามีของเธอว่า “เขา (สามี) ไม่ได้ขายดีเท่ากับเธอ เพราะว่าโดยธรรมชาติแล้วเขาเป็นผู้ชาย” (น. 1) ซึ่งเป็นการอ้างว่าทักษะการขายของแม่ค้ามาจากความเป็นหญิงของตนเอง (น. 5) แล้วผู้เขียนก็ตั้งคำถามว่า “คุณเชื่อไหม แม่ค้าเหล่านี้เขาเชื่อในความเป็นหญิงของเขาจริง ๆ” คำตอบคือไม่น่าจะใช้ ความเป็นหญิงถูกนำมาใช้ในสถานะที่เป็นสารัตถะเชิงยุทธศาสตร์ เพื่อความได้เปรียบทางการค้า ความสำเร็จของพวกเขาเนื่องมาจากการทำงานอย่างหนัก เสียสละ และเข้าอกเข้าใจ (ธุรกิจการค้า) ไม่ใช่มาจากความเป็นหญิงตามธรรมชาติ ที่ถูกมองว่ามีความอดทนอดกลั้น และความมีเสน่ห์อ่อนหวาน ซึ่งเป็นผลดีต่อการค้าขาย ในทางกลับกันการค้าก็ช่วยเติมเต็มความเป็นหญิงให้กับแม่ค้า ซึ่งตอบได้การถูกนิยามว่าเห็นแก่ตัวและโลภมาก และต่อต้านบรรทัดฐานของศีลธรรมและระเบียบสังคม ที่ทำให้กลายเป็นคนชายขอบในโลกสมัยใหม่ที่ศิวิไลซ์ กล่าวโดยรวบรัด สารัตถะนิยมเชิงยุทธศาสตร์ ในแง่การเมืองเชิงอัตลักษณ์ เป็นทั้งภาพแทนและการรื้อสร้างคนชายขอบ ที่สะท้อนการตระหนักในตนเองของผู้หญิงและอัตวิสัย (Subjectivity) ในการเข้าไปกระทำที่มีความหมาย และปฏิสัมพันธ์ในตลาดและที่อื่น ๆ ในฐานะที่เป็นผู้ปฏิบัติการ (Agency) (น. 6-9)

ส่วนเนื้อหาหลักจำนวน 7 บท มีประเด็นเฉพาะที่แตกต่างกันไปในแต่ละบท กล่าวคือ บทที่ 1 การจัดวางตลาด Bến Thành : กระบวนการทำให้เป็นธรรมชาติของพื้นที่และการค้า อภิปรายว่าตลาด Bến Thành แรกเริ่มมาเป็นตลาดสมัยใหม่และไม่นานต่อมาเป็นตลาดจารีตได้อย่างไร ทำไมตลาดถูกสร้างขึ้นในรูปแบบเฉพาะ การก่อสร้างเอื้อผลประโยชน์ของใคร ความหมายเฉพาะของตลาดนั้นผ่านกระบวนการอะไร ความสัมพันธ์อะไรระหว่างสถานที่ในฐานะพื้นที่ทางกายภาพและทางประวัติศาสตร์ กิจกรรมที่ปรากฏภายในสถานที่ และผู้คนซึ่งดำเนินการกิจกรรมเหล่านั้น สถานที่ในตัวมันเองทำการเป็นผู้ปฏิบัติการในการก่อรูปของการค้า ผู้ค้า และความรับรู้ของทั้งการค้าและผู้ค้าอย่างไร (น. 31)

บทที่ 2 การตลาดความเป็นหญิง: สารัตถะนิยมทางเพศภาวะในชีวิตประจำวันของผู้ค้า เล่าเรื่องราวชีวิตของผู้หญิง 3 คนที่เข้ามาค้าขาย รวมทั้งแม่ค้าอื่น ๆ ด้วย ซึ่งอยู่ในภาวะเสี่ยงและขายขอบ พวกเธอเริ่มต้นค้าขาย ไม่ใช่ว่าจะเป็นการแสดงออกของความเป็นหญิง แต่เนื่องจากสถานการณ์เฉพาะทางเศรษฐกิจและการเมือง จะปลอดภัยกว่าสำหรับพวกเธอในฐานะผู้หญิงที่จะเป็นผู้ประกอบการ การค้าที่มีลักษณะหญิง เช่น อดทนอดกลั้น ความอ่อนหวาน และความชำนาญ ทำให้ผู้หญิงเหมาะสมกับอาชีพการขาย และอดทนต่อความยากลำบากได้ดีกว่า (น. 49-50)

บทที่ 3 เรื่องญาติ: คุณค่าครอบครัว และความสัมพันธ์เครือญาติในร้านค้า อภิปรายเกี่ยวกับการค้ารายย่อยที่มีลักษณะหญิงกับธุรกิจครัวเรือนขนาดใหญ่ ความเป็นหญิงเชิงสารัตถะของร้านค้าสะท้อนรูปแบบเครือญาติที่ถูกประกอบสร้างขึ้นให้เป็นธรรมชาติ และการค้าขายสร้างความตระหนักต่อศีลธรรมในครอบครัว ครอบครัวและเครือญาติไม่ได้เหมาะกับธุรกิจในตัวมันเอง แต่เพราะสถานการณ์บีบบังคับ แม่ค้าจึงใช้เครือญาติ โดยเฉพาะทางฝ่ายหญิงเพื่อช่วยในการค้าขาย (น. 90-91)

บทที่ 4 ข้างในและข้างนอก: ความสัมพันธ์ทางสังคมธุรกิจ และความเสี่ยงของการทำธุรกิจ อภิปรายว่า ข้อแรก ประสบการณ์ของผู้ค้าแสดงให้เห็นว่าสังคมนิยมแบบตลาดสร้างความเข้าใจใหม่ให้กับสาธารณะและส่วนตัว กลุ่มและปัจเจกบุคคลอย่างไร ข้อสอง ต่างไปจากการสร้างเครือข่ายพันธมิตรทางการเงินที่ผู้ชายปฏิบัติ ความสัมพันธ์ของแม่ค้ากระตุ้นรูปแบบของความรู้สึกและอัตวิสัยแบบหญิง ซึ่งผู้หญิงประสบอยู่ในฐานะที่มีคุณลักษณะทั้งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเติมเต็มส่วนบุคคล ข้อสุดท้าย การเข้าถึงเครือข่ายของผู้ค้าเชิงเวลาและพื้นที่ ชี้ให้เห็นความรู้ที่ลุ่มลึกในปฏิบัติการทางธุรกิจ แต่ถูกมองว่ามีภาพลักษณ์ของความสัมพันธ์ทางสังคมที่เป็นยุทธศาสตร์การประกอบการของผู้อ่อนแอ ไม่มีความรู้หรือเป็นแบบจารีต ซึ่งไม่ตรงกับความเป็นจริง (น. 99)

บทที่ 5 ปีศาจที่หน้าอัครรย์ของสังคมนิยมตลาด: การปกครองชีวิตญาณ และความทรงจำในสถานที่ตลาด อภิปรายว่าความขัดแย้งทางกฎหมาย เศรษฐกิจ และการเมือง อะไรที่เผยให้เห็นการเปลี่ยนรูปแบบของการปกครองชีวิตญาณภายใต้สังคมนิยมแบบตลาด (น. 128) และการปะทะประสานของผู้ค้าที่จะรักษาร้านค้าของพวกเธอเอาไว้ อีกทั้งลูกล่อลูกชนของความเป็นหญิงที่แม่ค้าใช้ในการต่อสู้ต่อรอง

บทที่ 6 มูลค่าไชคราง และอัตวิสัยทางศาสนา: ความเชื่อทางจิตวิญญาณของเจ้าของร้านค้า และปฏิบัติการ อภิปรายความเชื่อทางศาสนาว่าเกี่ยวข้องกับสิ่งอื่น ๆ ในการถักทอชีวิตประจำวันอย่างไร ความเชื่อ และปฏิบัติการเหล่านี้มีความหมายที่แตกต่างหลากหลาย

หลายอย่างไร การแสดงออกทางศาสนาที่ก่อรูปทั้งอติวิสัยปัจเจกบุคคล และความสัมพันธ์ทางสังคมอย่างไร หากวิเคราะห์จากตัวผู้ประกอบการในพิธี การรื้อฟื้นศาสนาที่เกี่ยวข้องกับเงินตรา เศรษฐกิจ สถานที่ตลาด และผู้หญิง เปลี่ยนไปอย่างไร (น. 152) ทั้งนี้การร่วมกันในกิจกรรมเหล่านี้ ผู้ค้าสร้างความสัมพันธ์ของความรู้สึกต่อกัน รวมทั้งจิตวิญญาณ ซึ่งมีคุณค่าทั้งทาง เศรษฐกิจและศีลธรรม การเกี่ยวข้องเชิงจิตวิญญาณของผู้ค้า ไม่ใช่แค่เพียงต่อกำภาพ เหมารวมของผู้หญิงเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องโชคราง แต่ยังสามารถเปิดการปกคลุมปกป้อง องค์ประกอบของจารีตหรือของความเป็นหญิงเชิงศีลธรรม โดยมุ่งเน้นที่เรื่องจริยศาสตร์ แห่งการดูแล และการเสียสละของตัวเอง ในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของทั้งมนุษย์และ จิตวิญญาณ (น. 172-173)

บทที่ 7 การผลิตลง-การบริโภคขึ้น: การสร้างคนชั้นกลางภายใต้สังคมนิยม (แบบ ตลาด) อภิปรายสัมพันธ์ภาพของการผลิตและการบริโภค ผู้เขียนเชื่อมโยงระหว่างเพศภาวะ และชนชั้น พิจารณาจากประเด็นของการแบ่งสถานภาพของผู้ค้าที่นำไปสู่คำถามเชิงเพศ ภาวะว่าย้อนกลับมากระทบความคิดอะไรเกี่ยวกับชนชั้น และผู้ค้าจินตนาการตนเองในฐานะ ชนชั้นอย่างไร (น. 176) การบริโภคที่เป็นผลที่ตามมา กลายเป็นเวทีหลักที่เห็นได้ว่าชนชั้น กำลังถูกสร้างขึ้น (น. 181) อย่างแน่นอน โลฟิสไตล์ของผู้ค้าสะท้อนให้เห็นการปรากฏของ ชนชั้นกลาง

ผู้เขียนส่งท้ายว่า “ถ้าคุณยังไม่ได้ไปตลาด Bến Thành คุณยังไม่ถึงเวียดนาม” สรุปรื่องราวที่ร้อยเรียงมาเกี่ยวกับนโยบายการพัฒนาของรัฐ ที่ผลักดันไปสู่ตลาดแบบจารีต และแม่ค้าในฐานะที่เป็นความล้าหลังที่บ่อนทำลายการค้าขนาดใหญ่หรือการประกอบ การสมัยใหม่เพื่อการพัฒนาชาติ (น. 195) ในการต่อสู้แม่ค้าตอบโต้ด้วยการสร้างสารัตถะความ เป็นเพศหญิงที่มีความลึกลับในตัว เพราะฉะนั้นหนังสือเล่มนี้ สำหรับผู้อ่านที่เคยไปหรือ ไม่เคยไปตลาดแห่งนี้ก็ตาม สามารถทำให้เข้าใจชีวิตผู้หญิงและสถานที่ในฐานะผู้กระทำการ ได้ดีมากยิ่งขึ้น